MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA KOMPYUTER VOSITALARIDAN FOYDALANISH. KO‘NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK XUSUSIYATI

Suvanova Nodirabegim Sadir qizi
Navoiy davlat universiteti, maktabgacha ta’lim kafedrasi katta o’qituvchisi
Boltayeva Sevara Hakim qizi
Navoiy davlat pedagogika universiteti maktabgacha ta’lim yo’nalishi, 3-kurs talabasi

Annotatsiya: *Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda kompyuter vositalaridan foydalanish ko‘nikmalarini shakllantirishning pedagogik va psixologik xususiyatlari yoritilgan. Bolalarning yosh va individual rivojlanish xususiyatlarini hisobga olgan holda kompyuter vositalaridan ta’limiy maqsadlarda foydalanish imkoniyatlari tahlil qilingan. Shuningdek, maktabgacha yoshdagi bolalarda kompyuter qurilmalari haqidagi dastlabki tasavvurlarni shakllantirish, ularning vazifalarini anglash, sodda amaliy harakatlarni bajarish, axborotni qabul qilish va undan maqsadli foydalanish ko‘nikmalarini rivojlantirish masalalariga e’tibor qaratilgan.*

Kalit so‘zlar: *maktabgacha yosh, kompyuter vositalari, kompyuter savodxonligi, pedagogik xususiyatlar, psixologik rivojlanish, bilish jarayonlari, interfaol metodlar, didaktik o‘yinlar, axborot texnologiyalari, raqamli xavfsizlik.*

Аннотация: *В данной статье рассматриваются педагогические и психологические особенности формирования навыков использования компьютерных средств у детей дошкольного возраста. Анализируются возможности применения компьютерных средств в образовательном процессе с учётом возрастных и индивидуальных особенностей развития детей. Особое внимание уделяется формированию первоначальных представлений о компьютерных устройствах, пониманию их функций, развитию элементарных практических навыков, познавательной активности и целенаправленному использованию информации.*

Ключевые слова: *дошкольный возраст, компьютерные средства, компьютерная грамотность, педагогические особенности, психологическое развитие, познавательные процессы, интерактивные методы, дидактические игры, информационные технологии, цифровая безопасность.*

Abstract:*This article examines the pedagogical and psychological characteristics of developing computer-use skills in preschool children. It analyzes the educational opportunities of computer-based activities, taking into account children's age-related and individual developmental characteristics. Particular attention is paid to developing children's initial understanding of computer devices, recognizing their functions, performing simple practical operations, enhancing cognitive activity, and using information purposefully.*

Keywords: *preschool age, computer tools, computer literacy, pedagogical characteristics, psychological development, cognitive processes, interactive methods, didactic games, information technologies, digital safety.*

Bugungi kunda jamiyat hayotining barcha sohalarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining keng qo‘llanilishi ta’lim tizimi oldiga ham yangi vazifalarni qo‘ymoqda. Ayniqsa, maktabgacha ta’lim bosqichida bolalarni zamonaviy axborot muhitiga tayyorlash, ularda kompyuter vositalari haqida dastlabki tasavvurlarni shakllantirish va ulardan maqsadli foydalanish ko‘nikmalarini rivojlantirish muhim pedagogik masalalardan biri hisoblanadi.

Maktabgacha yosh davri bolaning aqliy, jismoniy, ijtimoiy va ruhiy rivojlanishida muhim bosqich sanaladi. Ushbu davrda bolaning atrof-muhitni bilishga bo‘lgan qiziqishi ortadi, yangi axborotlarni qabul qilish, kuzatish, taqqoslash, eslab qolish va mustaqil xulosa chiqarish imkoniyatlari rivojlanadi. Shu sababli ta’lim-tarbiya jarayonida kompyuter vositalaridan oqilona foydalanish bolalarning bilish faoliyatini qo‘llab-quvvatlashga xizmat qilishi mumkin.

O‘zbekiston Respublikasining 2019-yil 16-dekabrdagi O‘RQ-595-sonli «Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida»gi Qonunida maktabgacha ta’lim va tarbiya sohasidagi munosabatlarni tartibga solishning huquqiy asoslari belgilangan. Mazkur qonun maktabgacha ta’lim tizimini takomillashtirish, bolalarning sifatli ta’lim-tarbiya olishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishda muhim ahamiyatga ega.

Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida kompyuter vositalaridan foydalanishni tashkil etishda asosiy e’tibor bolaga texnik qurilmalarni shunchaki tanishtirishga emas, balki ularning vazifalarini anglash, oddiy amaliy harakatlarni bajarish, topshiriqlarni tushunish va xavfsiz foydalanish madaniyatini shakllantirishga qaratilishi lozim.

Mazkur jarayonda tarbiyachining vazifasi bolalarga tayyor axborotni berish bilangina cheklanmaydi. U bolalarning mustaqil fikrlashi, qiziqishi, izlanishi va amaliy faoliyatini tashkil etuvchi pedagog sifatida namoyon bo‘ladi.

Pedagogik nuqtayi nazardan, mazkur ko‘nikmalarni shakllantirish bir necha o‘zaro bog‘liq yo‘nalishlarda amalga oshiriladi.

Birinchidan, kompyuter qurilmalari haqida dastlabki tasavvurlarni shakllantirish muhim hisoblanadi. Bolalar monitor, klaviatura, sichqoncha, tizim bloki, printer va boshqa qurilmalar bilan tanishtiriladi. Bunda har bir qurilmaning nomi, tashqi ko‘rinishi va bajaradigan vazifasi sodda tushuntiriladi. Masalan, tarbiyachi bolalarga monitor tasvirlarni ko‘rsatishini, klaviatura ma’lumot kiritishga, sichqoncha esa ekrandagi obyektlarni boshqarishga xizmat qilishini amaliy misollar orqali tushuntiradi.

Ikkinchidan, amaliy harakatlarni bajarish ko‘nikmalarini rivojlantirish zarur. Bunda bolalar sichqonchani to‘g‘ri ushlash, kursorni kerakli yo‘nalishda harakatlantirish, bir marta bosish, klaviaturadagi ayrim tugmalarni farqlash kabi sodda amaliy harakatlarni o‘rganadilar. Ushbu jarayon bosqichma-bosqich, tarbiyachining ko‘rsatmasi va nazorati ostida tashkil etilishi lozim.

Uchinchidan, kompyuter vositalaridan ta’limiy maqsadlarda foydalanish ko‘nikmalarini shakllantirish muhimdir. Masalan, bolalarga ranglarni farqlash, shakllarni moslashtirish, rasmlarni guruhlash, predmetlarni sanash, ketma-ketlikni aniqlash va sodda mantiqiy topshiriqlarni bajarishga yo‘naltirilgan mashqlar taklif etiladi.

To‘rtinchidan, mustaqil fikrlash va muammoli vaziyatlarni hal etish ko‘nikmalarini rivojlantirish talab etiladi. Tarbiyachi bolaga tayyor javobni bermasdan, topshiriqni bajarish yo‘lini izlashga undashi kerak. Masalan, ekranda bir nechta geometrik shakllar berilsa, boladan bir xil shakllarni topish va ularni tegishli joyga joylashtirish so‘raladi.

Demak, kompyuter vositalaridan foydalanish ko‘nikmalarini shakllantirish faqat texnik harakatlarni o‘rgatish bilan cheklanmaydi. U bolaning bilish faoliyati, mustaqilligi, mas’uliyati va ta’limiy topshiriqlarni bajarish qobiliyatini rivojlantirish bilan chambarchas bog‘liqdir.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda kompyuter vositalaridan foydalanish ko‘nikmalarini shakllantirishda ularning psixologik rivojlanish xususiyatlarini hisobga olish muhim metodik talab hisoblanadi. Chunki ushbu yosh davrida bilish jarayonlari, hissiy munosabatlar, ixtiyoriy diqqat, xotira va tafakkur rivojlanish jarayonida bo‘ladi.

Diqqatning rivojlanishi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda diqqat dastlab ko‘proq ixtiyorsiz xarakterga ega bo‘ladi. Ya’ni bola o‘ziga qiziqarli, rang-barang va harakatlanuvchi obyektlarga tez e’tibor qaratadi. Shu sababli kompyuter yordamida tashkil etiladigan mashg‘ulotlar sodda, tushunarli va maqsadga yo‘naltirilgan bo‘lishi kerak. Masalan, “Kerakli rasmni top”, “Ortiqcha predmetni aniqlang”, “Shakllarni joylashtiring” kabi topshiriqlar bolalarning diqqatini muayyan vazifaga yo‘naltirishga yordam beradi.

Tafakkurning rivojlanishi. Kompyuter vositalari yordamida tashkil etiladigan mantiqiy topshiriqlar bolalarda taqqoslash, umumlashtirish, tahlil qilish va sabab-oqibat munosabatlarini anglash imkoniyatlarini rivojlantirishi mumkin. Masalan, ekrandagi predmetlarni rangiga, shakliga yoki hajmiga ko‘ra guruhlash topshirig‘i boladan muayyan belgini aniqlashni va shu asosda qaror qabul qilishni talab etadi.

Idrokning rivojlanishi. Tasvirlar, ranglar, shakllar va tovushlar orqali tashkil etilgan ta’limiy mashqlar bolalarning ko‘rish va eshitish idrokini faollashtiradi. Biroq ko‘rgazmali materiallar ortiqcha bezaklar bilan to‘ldirilmasligi, asosiy topshiriq mazmunini tushunishga xalaqit bermasligi lozim.

Nutqning rivojlanishi. Kompyuter vositalaridan foydalanish jarayonida tarbiyachi bolalarni bajargan harakatlarini izohlashga, o‘z fikrini bayon qilishga va savollarga javob berishga undashi kerak. Masalan, “Nima uchun ushbu rasmni tanlading?”, “Sichqoncha qanday vazifani bajaradi?”, “Qaysi qurilma orqali harf kiritish mumkin?” kabi savollar bolalarning nutqiy faolligini oshirishga xizmat qiladi.

Shuni alohida ta’kidlash kerakki, kompyuter mashg‘ulotlari bolalarning tabiiy harakatli o‘yinlari, jonli muloqoti, rasm chizishi, konstruktorlar bilan ishlashi va boshqa amaliy faoliyatlarini almashtirmasligi kerak. Aksincha, ular mazkur faoliyatlarni to‘ldiruvchi vosita sifatida qo‘llanilishi maqsadga muvofiq.

Maktabgacha yoshdagi bolalar faoliyatida o‘yin yetakchi o‘rin egallaydi. Shu sababli kompyuter vositalaridan foydalanishga o‘rgatish jarayonini didaktik o‘yinlar bilan uyg‘unlashtirish muhim pedagogik imkoniyatlarni yaratadi. Masalan, quyidagi o‘yinlardan foydalanish mumkin: “Kompyuter qismlarini top” o‘yini. Bolalarga kompyuter qurilmalari tasvirlangan rasmlar ko‘rsatiladi. Ular monitor, klaviatura, sichqoncha va printer rasmlarini nomlaydilar hamda ularning vazifalarini tushuntiradilar. Ushbu o‘yin bolalarning qurilmalar haqidagi bilimlarini mustahkamlaydi.

“Sichqonchani boshqaramiz” o‘yini. Bolalarga ekranda joylashgan rangli shakllar orasidan tarbiyachi aytgan shaklni tanlash topshiriladi. Bola sichqoncha yordamida kursorni kerakli obyektga olib boradi. O‘yin qo‘l harakatlarini muvofiqlashtirish va ko‘z bilan harakat uyg‘unligini rivojlantirishga yordam beradi.

“Qaysi qurilma nima qiladi?”o‘yini. Tarbiyachi kompyuter qurilmalari rasmlarini va ularning vazifalari ifodalangan kartochkalarni taqdim etadi. Bolalar mos rasmlar va vazifalarni birlashtiradilar. Bu orqali mantiqiy fikrlash va taqqoslash ko‘nikmalari rivojlantiriladi.

“Xatoni topamiz” o‘yini. Bolalarga kompyuterdan foydalanish qoidalari aks etgan vaziyatlar ko‘rsatiladi. Ular noto‘g‘ri harakatlarni aniqlab, to‘g‘ri foydalanish usullarini aytib beradilar. Ushbu o‘yin xavfsizlik qoidalarini anglashga yordam beradi.

Mazkur o‘yinlar bolalarning faqat texnik ko‘nikmalarini emas, balki muloqot qilish, topshiriqni tinglash, mustaqil qaror qabul qilish va o‘z faoliyatini nazorat qilish qobiliyatlarini ham rivojlantirishga yo‘naltiriladi.

Xulosa qilib aytganda maktabgacha ta’lim tashkilotlarida kompyuter vositalaridan foydalanish ko‘nikmalarini shakllantirish bolalarning yosh imkoniyatlariga mos, izchil va maqsadli tashkil etilgan pedagogik jarayon bo‘lishi lozim. Bunda kompyuter vositalari bolaning har tomonlama rivojlanishini ta’minlovchi boshqa ta’limiy va tarbiyaviy faoliyatlar bilan uyg‘unlashtirilishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining «Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida»gi Qonuni. 2019-yil 16-dekabr, O‘RQ-595-son. – Toshkent, 2019

2. Qodirova F.R., Toshpo‘latova Sh.Q., Kayumova N.M., A'zamova M.N. Maktabgacha pedagogika. – Toshkent: Tafakkur, 2019. – 684 b.

3. Sodiqova Sh.A. Maktabgacha pedagogika. – Toshkent: Tafakkur Bo‘stoni, 2013. – 288 b.

4. Jalilova S.X., Aripova S.M. Maktabgacha yoshdagi bolalar psixologiyasi. – Toshkent: Faylasuflar nashriyoti, 2013.

5. Do‘stmuhamedova Sh.A., Nishanova Z.T., Jalilova S.X. va boshqalar. Yosh davrlari va pedagogik psixologiya. – Toshkent: Fan va texnologiyalar markazining bosmaxonasi, 2013.

6. G‘oziyev E.G‘. Ontogenez psixologiyasi. – Toshkent: Noshir, 2010.

7. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta’lim vazirligi. Ilk qadam: Maktabgacha ta’lim tashkilotining davlat o‘quv dasturi. – Takomillashtirilgan ikkinchi nashr. – Toshkent, 2022.

8. Davletshin M.G‘., Do‘stmuhamedova Sh.A. va boshqalar. Yosh va pedagogik psixologiya. – Toshkent, 2007.